

3. Поглиблене вивчення образотворчого мистецтва в 1-7 класах: Метод. реком. / За ред. Є.А. Антоновича. – К.: Рад. шк., 1990. – 56 с.
4. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво: Підручник. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
5. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях: Навч. посібник / За ред. Є.А. Антоновича. – Ч. I–XI. – К.: РНМК МО України, 1989-1993.
6. Василенко В.М. Народное искусство: Избр. тр. – М.: Сов. художник, 1974. – 294 с.
7. Антонович Є.А. Педагогічне керівництво декоративно-прикладною діяльністю школярів: Навч. посібник. – К.: ІЗМН МО України, 1995. – 116 с.
8. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид С.П. Художні техніки у школі: Навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМН МО України, 1997. – 312 с.
9. Антонович Є.А., Свид С.П., Шпільчак В.А. Образотворче мистецтво: Підруч. для 5-7 кл. середн. шк. – К.: Освіта, 1999. – 144 с.

Yevgen Antonovych

SEMANTIC AND RICH IN CONTENTS ASPECTS OF INVESTIGATION OF THE FOLK ART

Working up the content and semantic aspects of learning of the folk art traditions testifies to the fact that the system of developing of folk art is offered to the ethno-artistic practice. The conceptual basis of it – is the understanding of folk fine arts, as the method of influence on the aesthetic consciousness and person's artistic activity.

Романа Дудик

ЧАСОВІ ТА ПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ ПРИКАРПАТТЯ

У формуванні будь-яких суспільно-життєвих процесів визначальна роль належить часу та простору, як відповідним координатам, що фіксують все, що відбувається в світі. Будь-який поступальний рух визначає зміну положення в просторі і здійснюється в конкретному часі. До того ж, рух включає в себе все, що проходить в навколишньому середовищі та суспільних процесах.

Час та простір взаємопов'язані: час не тільки відображає зміну, розвиток історичної епохи та існуючої в ній системи, але й визначає тривалість та структуру дій. Вже в процесі суспільної практики людина, завдяки механізмам комунікації, відкриває та пізнає об'єктивні закони художньої творчості, створюючи за ними свій духовний світ, що поєднує в ній інтелектуально-розумові компоненти з почуттєво-емоційними. Спілкування є процесом встановлення і оновлення творчості.

З погляду історико-етнографічних, мовних, співомовних характеристик найбільш неоднорідний прикарпатський край. В ньому сформувались чотири етнографічні групи: гуцули, покутяни, бойки та

опіляни. Незважаючи на посилений процес полонізації української інтелігентської верстви, в побуті, звичаях, обрядах та піснях прикарпатців зберігалися регіональні традиції духовної культури. Надзвичайно багата і різноманітна в краї гуцульсько-покутська пісенна традиція. Тяжкі умови життя гуцулів, уперта боротьба в умовах гірської природи, соціальний і національний гніт окупантів спонукав їх до творення пісенного фольклору, в якому відбилась історія і побут.

Етнографія, яка аналізує звичаї, побут різних етносів, їх взаємовідносини, не може залишити поза увагою психологічної характеристики народів даного регіону. Однак здебільшого нас цікавить не стільки психологічна, скільки етнокультурна специфіка, історичний досвід, соціальні цінності, які сформувались в етнографічних групах Прикарпаття. Бо саме їх вивчення і порівняння дають можливість побачити прояв специфічного в поєднанні соціально-політичних дій та культурних факторів.

Невмирущим джерелом народознавчої спадщини Прикарпаття є його фольклор, який народ проніс крізь століття, зберігши його найчистіші й незамулені пісенні традиції. Народна пісня живила, гуртувала й кликала до боротьби за соціальні й національні права не одне покоління людей, була не тільки духовним началом, але й своєрідним літописом, достовірним життєписом. З приводу цього досить яскраво висловився український письменник М.Гоголь: “Українська народня пісня – це історія народна, жива, яскрава своїми фарбами, правдива, виявляюча все життя народу. Весь загаль, усе сильне, молоде вилилося у нього в народніх піснях. Історик не повинен шукати в українських піснях точної дати бою чи певної вказівки місця, в цьому пісні йому не допоможуть. Але коли він захоче узнати природу стихії, характеру, всі відміни почуття, мук і радощі народу; коли, захоче схопити дух минувщини, загальний характер цілого й кожної частини зокрема, то тоді він знайде цілковите задоволення, історія народу виявиться у ясній величності” [1, с. 119].

У процесі історичного розвитку формуються певні особливості побуту і традиційної культури. Прикарпаття належить до тих фольклорних регіонів, де значною мірою збереглися цікаві змістові та художні релікти музичного мистецтва, в яких простежується тісний зв'язок народно-поетичного мислення з оточуючим світом, суспільними явищами, природою, з забобонами, повір'ями тощо.

Фольклор посідає вагоме місце в традиційній побутовій музичній культурі, яка вивчає одночасно і “мову” як систему специфічних діалектних і музично-виражальних засобів. Звичаї та обряди на Прикарпатті, зберігаючи в основних рисах східнослов'янську обрядову основу – як один

з виявів етногенетичної спільності всіх етнографічних груп українців, все ж мають багато оригінального. З погляду історико-етнографічних характеристик, Прикарпаття – неоднорідний регіон: по-перше, тут сильніше даються взнаки нашарування різних пісенних епох; по-друге, з огляду на історичні обставини, тут інтенсивніше проходив процес інтеграції з пісенними культурами сусідніх народів; по-третє, відбувалося пристосування загальноукраїнських та міграційних пісенних зразків до місцевих музичних стилів, виробились місцеві форми музикування. Фольклор гуцулів, покутян, бойків має багато спільного. Але, з наявністю мовних відмінностей окремих етнічних груп краю, слід розглядати пісенний фольклор у плані існування тут окремих музичних діалектів. Так, з усіх українських говорів та говірок гуцульсько-покутський говір своїми звуковими, граматичними та лексичними особливостями найсвоєрідніший. А оригінальність самого співу полягає насамперед у тому, що пісні кожного циклу виконуються на особливий кшталт, через особливі мелізми, горлові призвуки, мелодійні мережанки, що і роблять їх виконання унікальним і неповторним. І коли гуцули співають великодних, весільних, жниварських, косарських, вечорницьких пісень чи колядують й щедрують, яскраво відчутне вібрування голосу. Багатство гуцульського співу, звичайно, охоплює усі народні дійства. Наприклад, косарські співанки називають “дойнами”, великодні – “перепілоньками”, колядки – “жеканками”. На Гуцульщині існують 5 мелодій: ладканка, колядницька, гаївкова, співанка про Довбуша, а решта – коломийки, які є не лише вокально-гумористичним веселим супроводом до танців, а й мають самостійне значення як улюблений у народі вид суспільно-побутової і ліричної пісеньки. Багато пісень мають коломийкову форму, проте гуцули називають їх не коломийками, а “старовіцька, гуцулка”, відповідно до назви місцевості: “соколівська, жибівська” і т. д.

У кожному регіоні музичний фольклор має свої особливості, насичені колоритом своєї власної народної і професійної співочої традиції. В дослідженні ми приходимо до ствердження, що пісенна творчість гуцулів відзначається своєю оригінальністю і своєрідністю. І то цілком зрозуміло, бо гуцули жили зовсім іншим життям, ніж решта етнічних груп. В умовах гірської природи їхні поселення відрізнялися від місцевих компактних сіл. Гуцули жили здебільшого окремими громадами (огорожами), поселеннями в горах. Тому-то для гуцульського пісенного фольклору характерним є одноголосий спів, при якому поширилось сольне звучання народних інструментів, таких, як трембіта, дрімба тощо. Та все ж таки гуцульські пісні не вільні від сусідніх впливів. Зокрема, помітні в пісенній творчості чеські впливи, які надали пісні пунктирних ритмів чеської та й мадярської

музики. В той же час близькі до коломийок жанри знаходимо у фольклорі інших слов'янських народів. Це словацькі польки, каламайки, карічки; польські краков'яки, мазурки і польки; чеські травниці; болгарські хоро та припівки [2, с. 232]. Певні аналогії можна провести між коломийками й малими пісненими жанрами народів світу: молдавськими та румунськими танцювальними приспівками типу "арделеана" (дводольність, синкопованість), угорськими піснями і військовими піснями до танцю (народна пентатоніка), німецькими вуличними пісеньками з підскоками, французькими веселими, жартівливими куплетами, італійськими ритурнелями (музична вставка рухливого характеру; свого роду, протилежне характерові основної теми, музичне доповнення), грецькими короткими піснями, татарськими та туркменськими "дворядковими піснями" (наявність імпровізованої мелізматички). Але змістове багатство, широкий емоційний діапазон, оригінальність мелодійної структури – все це відокремило коломийку з-поміж інших видів народної пісенності.

Багатогранність етнокультурного розвитку, соціально-психологічна своєрідність гуцулів та покутян створили деякий ореол романтичності навколо цих етнічних груп. Крім народної музичної творчості, вони активно займаються трудовою діяльністю, а саме: скотарством, лісовими промислами, художніми промислами, обробкою металу, різьбою по дереву, гончарством, килимарством тощо. Свята та обряди для них – не тільки форма дозвілля, а справжні життєдайні джерела в регіональному забарвленні, неповторні в своєму образно-емоційному відображенні. В них закодовані всі найосновніші етнопсихічні, психологічні і етнічні геноформи. Засвоюючи їх з раннього віку, людина за допомогою обрядодій формує не тільки стереотипні дієства, але й світоглядні структури: емоційно-психологічні (світовідчуття), пізнавально-інтелектуальні (світорозуміння), використання наочних образів (світосприйняття). Народний досвід виробив цілу систему таких кодових форм. Типологія жанрів у фольклорі Прикарпаття знаходиться в постійному співвідношенні з їх неповторністю в кожному конкретному прояві, зі специфікою їх функціонування в суспільстві, в системі регіональних фольклорних комплексів (в складі трудових, обрядових, хореографічних дій).

Відповідно склались пісенні цикли, які відображали основні етапи життєвого циклу особи (народження, хрестини, весілля, похорони) та календарно-обрядові (все, що пов'язане з фазами природи: весна-літо-осінь-зима). Цей обрядовий фольклор зумовлений *сонячно-біологічним часопростором* [3, с. 153]. Якщо через обрядовість у побутове життя міцно входили й закріплювались традиції, то обряди в свою чергу формувалися за допомогою свят. Саме їм, на наш погляд, належить пріоритет в усій системі духов-

ного життя. Будь-який празник (свято) не існував сам по собі; він збагачувався допоміжними діями. Наприклад, різдвяно-новорічна святковість поєднує в собі і святомиколаївські вистави; Свят Вечір (виконання колядок) – обряди з кутею, дідухом, різдвяний вертеп; Маланкові вистави – дівочі ворожіння, як і на Андрія; Щедрий Вечір (виконання щедрівок), “голодна кутя”; Водохрещення або Йордан тощо. Чи, скажімо, Великодні свята, виготовлення писанок, крашанок та галунок, освячення паски, починали водити весняні хороводи (виконання веснянок, гаївок). Також зі святом Купала пов’язані обряди очищення вогнем та водою, дівочі ворожіння тощо. Таким чином, бачимо, що кожне свято мало свій обрядовий фон, який і надавав йому оригінальності й неповторності. За допомогою свят народ самоочищувався та возвеличувався. Свята були своєрідною календарною структурою духовного життя людини, його етнокодом.

Кожна історична стадія існування народної музики збагачує фольклорну традицію специфічними закономірностями. Так, наприкінці XIX – початку XX століття на Прикарпатті свого поширення набули ліричні пісенні жанри з різноманітним змістом – соціально-побутові пісні (рекрутські, солдатські; опришківські), побутові (колискові, пісні про кохання, жартівливі, коломийки); а також історичні пісні (стрілецькі, пісні часів Визвольних Змагань). Прикарпаття багате на українську пісню. В них народ оспівував все те, що серця відчували, чого бажали люди, вони віддзеркалювали в своїх піснях свою душу, почуття, зв’язані з явищами та подіями буденного життя тощо. Репертуар пісень постійно поновлювався, давніші поступалися новітнім.

Таким чином, для фольклору характерний *культурно-історичний часопросторовий вимір* [3, с.153], так як в ньому спостерігається міцний зв’язок з народом, втілення його ідей, боротьби та стремління, вираження в ньому (фольклорі) ідеалів, інтересів і психології народу. Культурно-історичний вимір – це своєрідний життєпис, вимір людських діянь у вигляді передачі інформації, оповіді тощо.

В музичному фольклорі маємо один з таких чинників, що допомагають утворенню оригінальної культури, і в ній, в свою чергу, найяскравіше відбилися характерні риси прикарпатського краю. Саме в народній музичній творчості формуються соціально-значимі культурні цінності, відбувається пізнання дійсності, а також розвиток самої творчості.

Значний вплив на еволюцію музичного фольклору краю справляє навколишнє естетичне середовище: природне оточення і предмети побуту, засоби виробничої діяльності, сфера дозвілля і зміна естетичних запитів, смаків різних верств населення. Це все формує певний регіональний *модус мислення*, що й диференціює часопростір. Так, наприклад, деякі жанри,

породжені міфопоетичною епохою, органічно ввійшли в професійне мистецтво і не тільки не зникли, але, навпаки, досягли найвищого розвитку в ХХ столітті. Для первісної свідомості всі явища реального світу були космологізовані, тобто входили до складу божественного начала, яке перетворювалось у найвищу світоглядну цінність. Наприклад, співали веснянки саме для того, щоб допомогти сонцю, щоб нагадати йому про необхідність повернення весни тощо.

Як невід’ємна частина духовної культури, музичний фольклор Прикарпаття здатний часопросторовими вимірами не тільки акумулювати соціально-історичний досвід освоєння дійсності, а й нагромаджувати власний духовний потенціал. Усвідомлені духовні потреби особистості, етнографічних груп виступають як їх духовні інтереси, що визначають конкретно-історичний зміст і соціальну спрямованість розвитку фольклору краю.

Вищесказане дає уявлення про один із динамічних етапів, з яких складається загальний процес історичного розвитку музичного фольклору Прикарпаття. Своєю конкретикою він може бути “вписаний” в історико-етнографічні концепції еволюції пісенного фольклору регіону.

Регіонально-національний елемент у сфері духовної культури одночасно забезпечує збереження родової етнічної інформації (традицій, звичаїв, обрядів) і передбачає вироблення специфічних рис, які вирізняють даний етнос серед інших.

1. Сірополько С. Естетичне виховання // Народня Просвіта. – Львів, 1924. – Ч.8. – С.119-120.

2. Домашевський М. Історія Гуцульщини. – Чикаго, 1975. – Т.1. – 499 с.

3. Грица С. Час і простір у фольклорі, його стратифікація у зв’язку з етнографічним регіонуванням України // Українська художня культура: Навчальний посібник /За ред. І.Ф.Ляшенка – К: Либідь, 1996. – С.148.

Romana Dudyk

TIME AND SPATIAL ASPECTS OF MUSIC FOLKLORE OF THE PRECARPATHIAN REGION

The ethnic processes in the Precarpathian region, their time-spatial classification found the representation in the specification of the thematic-genre localization of the musical folklore of the region.